

Смерть убійці

Іван Франко

Вмирав мужик. Ну, що за диво?
Таж тисячі їх мруть щодня,
спокійно мруть, від смерті ждучи,
чого не мали від життя.

І сей так умирав. Сусіди
зійшлися, гуторять, дітий,
уже дорослих, розважають, —
аж з ліжка обіззавсь старий:

“Хтів сповідатись я попові,
та передумав; що вже крить?
Один гріх в мене на сумлінні,
та з нього піп не розгрішить.

Громадський гріх се, тож прилюдно
його сповімся, — ви судіть
і, як вам каже совість ваша,
виніть мя або розгрішіть.

І ви, мої кохані діти,
сю сповідь слухайте, щоб знать,
чию хороните ви пам'ять,
чим батька свого назвать.

Ви — діти вбійці! Не жахайтесь!
Ось близько сорок літ уже
я гріх той ношу на сумлінні,
а він сумління не пече.

Так, дорогі мої сусіди, —
я людську жизнь на душу взяв!
Чи бог простив мя, чи по смерті
віддасть, що ту ми не віддавав?..

Бо всяке вбійство, кажуть люди,
бог тяжко-тяжко відплатить...

Я суду божого не знаю,
но серце в мене не дрижить.

Вже тому сорок літ без мала, —
то ще за панщини було, —
під панською руков дрижало,
стогнало стоном все село.

А пан наш був, мов звір той, лютий, —
лиш чоловіком дарма звався;
він крові нашої всисався,
а горем нашим потішавсь.

Бувало, вечором з роботи
прийдем, під ґанком станем в ряд, —
виходить пан карати “виних”,
а всі вже наперед дрижать.

Хто винен, в’язано до стовпа,
а нам всім в очі му плювають, —
а хто не плюнув, тому цюри
як стій вліпили двадцять п’ять.

Хто на роботу запізнився,
той голий в будяки лягав;
хто з отаманом посварився,
той глини повен рот дістав.

Дівчат з села для свої втіхи
він глину заставляв місить
і тішивсь, як по пояс в глині
весь день ся мусили крутить.

Що катував, що збиткувався,
останні цомоги з нас ссав,
що працев нашов наїдався, —
народ терпів все і мовчав.

І я терпів не раз і гнувся,
но мій терпець вкінці пропав:
ну, мою милу — вашу матір —

до себе пан в покої взяв!

Та й ще, — шептали стиха люди, —
мене в рекрути хоче дати...

Я чув, що лихо не минеться,
і я рішився — хвилі ждати.

Сейчас на другий день погнали
нас, може, двадцять парубків,
у панський сад, — бач, захотів пан
в саду кручених хідників.

Розставив нас тивон, відмірив,
що кождий мав за день скопати...
Мене в такий дав закамарок,
що вкруг нікого не видать.

Направо гліг розлогий, груші,
ізаду возівні стіна,
край неї хвірточка маленька...
Ну, став я. Холод, тишина,

крізь листя сонечко меркоче,
мов золоті шнури в густині...
Я став, — так якось важко, сумно
в душі зробилося мені...

Рискаль з рук випав. Я подував:
“Бог вість, чи довго ще на сей
хороший світ буду глядіти?”
І сльози бризнули з очей.

Аж гілка хрусь! Я обзираюсь —
передо мною пан стоїть,
цілий почервонів зо злості,
в руці шнур зложений держить.

“Га, — крикнув, — шельмо, так ти робиш!”
На мене шнуром замахнувся, —
і в мні мов блисло: все ми одно!
Я скочив, наче вуж звинувсь,

з руки му вирвав шнур, в тій хвилі
заверг на шию, зашморгнув
і, пок ще пан скричати здужав,
на конар груші відтягнув.

Затріпавсь пан — коротку хвилю...
Я в другий кут — хоть весь дрижав —
став, так коплю, так працюю...
Ну, дав біг, я спокійний став.

Гляджу: тиша, нема нікого,
пан висить... От тоді я в крик:
“Рятуйте! Гвалту! Пан повісивсь!”
На крик летить тивон, візник,

летять робітники і слуги...
Круг груші стали і глядять,
мов остовпілі, — не рятують,
не відтинають, а мовчать.

А далі слуги всі розбіглись
на всі боки: хто дещо мав
накрадене — побіг ховати,
а красти, хто ще не накрив.

Почула й пані, що ся стало, —
не вийшла навіть, — ми самі
відтяли го, внесли у сіни
і положили на столі.

Моя ж Оришка як почула,
що пана вже нема, вікном —
покій був замкнений — гульнула
і, мов скажена, вділ селом

домів побігла, мовби гнав хто
за нею, — вилізла на під
і там просиділа до ночі...
От так-то пасмо наших бід

урвалося. Ніхто за паном,

за катом людським, не жалів.
Мене ні про що не питали,
і я нічого не повів...”

Замовк старий. Стояли люди,
мов хмара давніх, вічних бід
овіяла їх душу сумом.
“Ну, що ж, сусіди, осудіть!”

І враз сказали всі сусіди:
“Сам бог, як бачим, тя простив,
то й людська совість тя прощає”.
Розкішний усміх прояснив

лице старого. Як зірниця
заходить тихо над Ділом,
так тихо, радісно, спокійно
заснув убійця вічним сном.